

VIERT CALIMERO

Tijdens L!NT, het tweejaarlijkse symposium van Dēmos, vroegen we Dirk Verbist, directeur van FOV, om het thema ‘Macht van de marge’ in te leiden. Daarin vroegen we ons af waarom zo veel – eerder kleine – projecten en deelwerkingen die zich richten op kansengroepen blijven hangen in de marge van hun sector. Waarom komt er geen grote omslag waardoor die kleintjes kunnen doorgroeien? Hier leest u de neerslag van zijn bevolgen speech, waarin een klein zwart kuikentje de hoofdrol speelt.

Het was in het gezegende jaar 1963 dat Calimero voor het eerst werd getekend. Calimero werd bekend om zijn uitspraak “zij zijn groot en ik is klein en da’s niet eerlijk, oh nee”. Een interessant wist-jedatje is dat Calimero deze uitspraak enkel in de oudste afleveringen deed. In de latere episodes was dit niet meer geloofwaardig, want het zwarte wezentje kreeg toch alles opgelost, ongeacht zijn formaat. Niet alles wat hopeloos is, is daarom uitzichtloos, zo wist onze gevederde vriend toen al. Waar velen onvoldoende van doordrongen zijn, is dat de afleveringen van zijn tekenfilmserie titels kregen die dikwijls een metafysische grondtoon hadden. Titels om bij na te denken. Ik verwijs naar ‘Wie een kuil graaft voor een ander’, of ‘Schaatsen met Oud en Nieuw’ en de onmiskenbare doordachte ‘Het is lente’. Ik gebruik dan ook graag enkele titels uit het verzamelde werk van Calimero om mijn verhaal enkele doordachte, filosofische kapstokken mee te geven. En ik volg hiervoor de chronologie van de DVD-boxen, nog steeds verkrijgbaar in de betere Free Record Shop.

DVD 1: Papa kan niet slapen

Om een voorzet te trappen rond het Calimero-complex, over groot en klein, over niet eerlijk en hoe het dan wel moet, is de eerste pertinente

foto: © Pawel Loj

vraag: wat is groot en wat is klein? Om een goed antwoord te zoeken, moeten we met elkaar een perspectief afspreken. Want telkens Calimero deze uitspraak deed, was ook hij onbewust hardvochtig een miljoen micro-organismen aan het vertrappelen. Als ik vanuit het perspectief van cultuur, jeugd en sport naar Vlaanderen en Brussel kijk, zie ik vooral lillend lokaal leven: letterlijk tienduizenden vrijwilligerswerkingen waar God en klein pierke hun vrije tijd voor geven. Vele van hen zijn landelijk geclusterd in straffe ondersteunende entiteiten. Sommige lokale werkingen bestaan al jaren en zijn gesetteld. Andere zijn net uit de klei gesprongen: ze zwoegen hun voortbestaan bij elkaar. En alle variaties

daartussen. Wat kenmerkt hen vanuit een Vlaamse bril? Ze zijn allemaal klein. Zij worden meestal vooral door de gemeente of de stad ondersteund: wat voordelen in natura, en een subsidie die ongeveer mijn reiskosten voor vandaag dekt. Hier en daar, sporadisch en vooral stedelijk, worden zij overschaduwd door enkele geprofessionaliseerde particuliere werkingen: sommige jeugdhuizen, kunstenhuizen, musea, sociaal-artistische werkingen. En dan zijn er, lokaal, uiteraard de diensten van de overheid: de cultuur-, jeugd- en sportdiensten met soms heel wat eigen 'levende' werking, de centra, bibliotheken, werkingen kansarme jeugd enzovoort. En hier beginnen zich, vanuit een cultuur-, jeugd- en sport-

perspectief, al heel wat variaties op groot en klein te nestelen.

En vanuit, bijvoorbeeld, een welzijnsperspectief? De dienstencentra, de OCMW-werkingen, de instellingen en de CAW's... Het zijn allemaal molochs in een armada tegen onwelzijn. Vanuit deze bril zijn die cultuur-, jeugd- en sportwerkingen zowat allemaal klein. Hetzelfde in vergelijking met onderwijs en werk. Grote mammoettankers met ertussen laveerende speed- en sleepboten uit onze sectoren. Dikwijls pittig, meestal noodzakelijk en altijd alert om niet omver gevaren te worden.

Groot en klein... Zo zie je maar.

DVD 2: De Regenboog

Waarom hebben onze sectoren vandaag een overschot aan kleine werkingen, in de kleinste hoeken en kanten van Vlaanderen en Brussel? Omdat Vlaanderen hiervoor koos: voor een lappendeken, een veelkleurig landschap waarin duizend bloemen mochten bloeien. De ene ontstaan uit een bewuste bol, de andere uit een toevallige pluis, maar meestal met een overheid die zich hield aan een traditie van afhoudend inspelen. Van de *liberté subsidiée*. Een overheid die ruimte gaf aan diverse soorten engagement en zich in een tweedepansrol plaatste: ze probeerde vooral ontwikkelingen te vatten en te vertalen in artikelsgewijze werkvormen, functies en subsidietechnieken. En die overheid erkende het belang van continuïteit en duurzaamheid, zelfs voor vrijwilligerswerkingen die per definitie onderhevig zijn aan de wispelturige goestingen van wie er zijn schouders onder zet.

En zo bleven verenigingen ontstaan en vergaan rond groepen mensen. Ook rond kansengroepen: de etnische-culturele verenigingen, de verenigingen van mensen in armoede, van personen met een handicap... Ook zij verstrengelden zich geleidelijk aan bovenlokaal in sectoren die vrij sterk staan in het werken met, voor en door kansengroepen.

Waarom hebben onze sectoren vandaag een overschot aan kleine werkingen? Omdat Vlaanderen hiervoor koos: voor een lappendeken, een veelkleurig landschap waarin duizend bloemen mochten bloeien.

Denk maar aan de etnisch-culturele federaties en de door Vlaanderen gesubsidieerde sociaal-artistieke werkingen. In mijn winkel van 130 landelijke sociaal-culturele organisaties, werkt ongeveer 40 procent met, voor en door kansengroepen.

Is de overheid altijd een wat apathische, volgzame oma geweest? Neen, want in het kielzog van de afbrokkelende verzuiling begon die overheid ook zelf initiatief te nemen. Particuliere bibliotheekverenigingen moesten plaats maken voor openbare bibliotheken en Johan Verminnen verhuisde van parochieplank naar overheidspodium. Hetzelfde bij jeugd en sport. In die jaren kwam er een nieuw perspectief binnen: vertrekkende van het uitgangspunt dat alle mensen recht hadden op cultuur, jeugdwerk en sport, los van de filosofische of welke achtergrond dan ook. Het was een geoefend balanceren tussen deze twee paradigma's: 'laat duizend bloemen bloeien' enerzijds en 'elke burger heeft recht op cultuur, jeugdwerk en sport' anderzijds.

DVD 3: Een explosieve dans

De overheid danste in zijn ondersteuning voortdurend op twee benen. Tussen inclusief en exclusief, tussen ondersteuning van sec-

toren en functies enerzijds en een categoriale benadering anderzijds. Heeft het sport-, jeugd- en cultuurbeleid de categoriale benadering gedurende de afgelopen decennia verwaarloosd? Neen, driewerf neen. Kijk maar naar de vrouwenverenigingen, de organisaties die werken met senioren. Kijk maar naar een volwaardig uitgebouwde jeugdsector of naar de G-sportondersteuning. Het pijnpunt zit 'm dus niet in een gebrekkige ruimte voor categoriaal werken.

Waarom gewaagt het categoriaal veld van kansengroepen dan weleens van een Calimero-complex? Omdat deze 'sectoren' dikwijls jonger zijn dan vele andere. Omdat zij een achterban hebben die dikwijls wat straffer op de portemonnee moet letten. Omdat zij werken met, voor en door mensen die gemakshalve niet tot de middenklasse kunnen worden gerekend. Deze organisaties kunnen zich dan moeilijker vanuit die oude Vlaamse traditie verder ontwikkelen, een traditie waarin de ver-

foto: © Benjamin Lehman

Als we van op een iets grotere hoogte kijken, zien we dus een landschap van duizend bloemen dat omgord wordt door kalere plekjes.

enigingen ook in staat moesten zijn om vooral op eigen middelen te leven.

Om al deze redenen rijgen zij dikwijls allerlei kleine en tijdelijke geldbuidels aan elkaar. Een project via het participatiedecreet voor – in het beste geval – drie jaar, een eindig proeftuintje sport, een ad hoc-stimulans om bruggen te slaan, een spreekbeurt op een etentje van de Rotary en noem maar op. En dan hoeft het niet te verbazen dat het in eerste instantie deze middelen zijn die in crisistijden in beeld komen. Bij droogte zullen eerst de kleine, jonge stroompjes verschrompelen. Als we van op een iets grotere hoogte kijken, zien we dus een landschap van duizend bloemen dat omgord wordt door kalere plekjes.

Ons cultuur-, jeugd- en sportbeleid heeft – zeker in internationaal perspectief – een ijzersterke sociale traditie, maar is in essentie nog een te weinig genuanceerd middenklassebeleid.

DVD 4: Weg met de scheidsrechter!

Laten we even naar het bestuurlijk kader kijken. Hebt u ook niet de indruk dat ‘het beheren’ het heeft gewonnen van ‘het besturen’? Tal van scheidsrechters zijn op het toneel gekomen en hanteren hun alaam vooral als de getallen niet kloppen, als het krakkemikkig meten tot te weinig weten leidt, als de efficiëntiewinsten te vaag zijn benoemd. Op dit speelveld verliezen cultuur, jeugd en sport het dikwijls van het telraam. Niet omdat zij geen impact zouden hebben, daar is iedereen het retorisch over eens. Wel omdat zij dit niet zo graag in Excel uitdrukken. En maar goed

ook, want als we rondom ons kijken, zien we dat sectoren die met enige gretigheid de wortelpartij met indicatoren, normen en balansen aangingen, intussen soms groepen mensen kwijt raakten die zelden het lichtpuntje zullen zijn in de efficiëntiewinsten. Denken we maar aan de basiseducatie en mensen zonder papieren, de ‘onplaatsbaren’ en de sociale economie. Ik koester een zeer groot respect voor deze sectoren. En daarom ook een vorm van treurnis over hoe zij zich in de schema’s van de rekenkundige scheidsrechters hebben moeten wurmen. Zelf heb ik een alerte blik om niet in de valkuil achter de wortel van een stabiel subsidiekader te donderen. Zij zijn groot en wij zijn klein, en misschien is dat niet altijd oneerlijk.

Het dominante convenantendenken – dat instrumentalisering en foute concurrentiemechanismen uitlokt – en schaalvergroting, de verstaatsing van de integratiesector en de juridisering van zovele normale handelingen... Het zijn allemaal vezels van het touw dat zich stilaan rond levensecht engagement aan het strikken is. Levensecht engagement. Dat is vooral het engagement in de buurten en wijken, in de steden en gemeenten. Er is daar een gigantische ervaring, deskundigheid en betrokkenheid gegroeid. We leefden in een – wat mij betreft – goede traditie waarin Vlaanderen en de gemeenten elkaar scherp hielden. Vlaanderen daagde nu eens uit en vele gemeenten namen de handschoen op. En dan weer brachten steden nieuwe praktijken binnen, die onze regering graag uitsmeerde over de rest van Vlaanderen en Brussel. De ene prikkelde de andere en ze spraken elkaar beleefd maar kordaat aan op elkaars verantwoordelijkheden. Het blijft wat koffiedik kijken, maar ik kan me niet aan de indruk ontdoen dat de interne staatshervorming – en dus de nieuwe decreten op het lokaal jeugd-, sport- en cultuurbeleid – die band tussen Vlaanderen en de lokale besturen heeft gelost. Om dan nog niet te spreken over de forse besparingen die vandaag de lokale agenda bepalen.

DVD 5: De vergeetachtige vrek

De droge plekken te midden van de duizend bloemen, het nog wat te mainstream beleid en de ertegenaan schurende bestuurlijke context. Kunnen we nog meer geselingen aan? Zeker, laat maar komen. Vooral als het gaat over een context waarin mensen hun eigen grenzen van tolerantie, goesting en actief pluralisme verkennen. Moeten verkennen. Want nog niet zo lang geleden werden we geboren in een groep en konden we er donder op zeggen dat we er ook in zouden sterven. Vervolgens kregen we allerlei kansen om van groep naar groep te surfen. Met de vangnetten van dien. En vervolgens waanden we onszelf – en vooral de andere – in staat om verantwoordelijk te zijn voor dat surfgedrag. En dus werden de gaten van de vangnetten groter. En vielen er steeds meer mensen door. Tegelijk kwam de multiculturele samenleving: eerst een zegen, dan een vloek, dan weer een verrijking en dus intercultureel, dan mislukt. En dan zou die samenleving ‘divers zijn of niet zijn’. En vandaag is ze gewoon superdivers. Met in alle fasen groepen mensen naar wie vreemd werd gekeken, waarvoor het categoriaal werken toch wat moeilijk lag. Want met hun rugzak van kansen moesten zij toch wel de dragers van de inclusieve samenleving zijn. Deze politieke discussies zorgen ook voor heel wat onzekerheid bij de organisaties die werken met, voor en door kansengroepen. Groot of klein, maar vooral bij de kleine organisaties.

De droge plekken te midden van de duizend bloemen, het nog wat te mainstream beleid en de ertegenaan schurende bestuurlijke context. Kunnen we nog meer geselingen aan?

De samenleving is superdivers. Maar de *sense of urgency* bij het beleid is niet altijd even groot. De realiteiten van de gesubsidieerde en de échte wereld dreigen verder uit elkaar te groeien. En de Vlaamse overheid heeft – helaas net in deze tijden – korte armpjes. De ad hoc projectsubsidies drogen uit of kunnen moeilijk worden omgezet in een duurzaam perspectief. De handelingsbekwaamheid van de overheid situeert zich eerder op – absoluut geen foute, maar veeleer symbolische – acties. Denken we maar aan de engagementsverklaring interculturaliteit die de sectoren wil prikkelen – en terecht – terwijl tegelijkertijd interculturaliteit niet meer als beleidsdoel in het participatiedecreet wordt ingeschreven.

En dan zijn er de organisaties voor, door en met kansengroepen die door overheden, instellingen en collega-organisaties overbevraagd worden. Uit het HIVA-onderzoek, samengevat in ‘Van alle markten thuis’, blijkt dit goed en slecht nieuws. Het goede nieuws: veel meer maatschappelijke spelers dan verwacht gaan voluit voor een nieuw verhaal in deze diverse samenleving. En ze zoeken écht, maar kunnen dit niet alleen. En dus gaan ze te rade bij die verenigingen, die amechtig pogen doorheen de vele vragen en verwachtingen hun eigen missie gaaf te houden. Het is een voortdurend balanceren tussen maatschappelijke goesting en de concrete verhalen van de eigen achterban. Zij worden te weinig ondersteund en erkend als bruggen, toeliders en signaalgevers.

DVD 6: De liefdadigheidsbazaar

Alles wat uitzichtloos is, is daarom nog niet hopeloos. Ik merk in hogescholen bij studenten sociaal-cultureel werk een toenemende interesse in – vooral stedelijke – sociaal-culturele praktijken in de marge. Zij voelen als geen ander aan dat het hier is dat het verschil tussen gisteren en morgen vorm krijgt. En ze willen er steeds meer deel van uitmaken. Het is in deze – dikwijls kleine – stedelijke werkingen dat maatschappelijke innovatie

vlees en bloed krijgt. Tegelijk zag ik, soms van dichtbij, soms van op afstand, de legitimering van de sociaal-artistieke werkingen vrij snel vaste grond onder de voeten krijgen. Deze sector staat er, nog met te weinig en te beperkt, maar hij staat er. En dan zijn er de initiatieven en projecten die met forse schreden in een duurzaam en structureel spoor voort baggeren. Ik noem maar wat: Change-makers dat investeert in medezeggenschap in beleid, de huidige campagne van Welzijnszorg die in een bloedverbond met Mobiel 21 veranderingen aan mobiliteitsarmoede bewerkstelligt, de campagne 'Iedere Stem Telt' waarmee Samenlevingsopbouw, in een breed partnerschap, reële prikkels aan de lokale bestuursdebatten heeft gegeven. Ik kan zo nog een tijdje doorgaan. Met als een van de belangrijke factoren voor duurzaamheid stevige allianties tussen oud en nieuw, tussen eerder categoriale werkingen en werkingen met andere thematische of methodische deskundigheden.

Er zijn vele dingen aan het veranderen. Alleen maar eilandjes van structuur en duurzaamheid. Prille eilandjes, die vragen om gekoesterd te worden, en dikwijls hunkeren naar opschaling. Niet noodzakelijk te vlug en te veel, maar wel gestaag, niet-aflatend, opwaarts.

DVD 7: Het rockconcert

Inzetten op de vele werkingen die er zijn voor, door en met kansengroepen, is inzetten op noodzakelijke kruisverbanden in een samenleving die atomiseert. Honderdduizenden mensen geven subtiele signalen van solidariteit en weten er geen weg mee onder een druk die hen telkens opnieuw vanuit het 'ik', vanuit de eigen verantwoordelijkheid en de achtertuin doet vertrekken. Deze werkingen zijn de trendsetters van een duurzame samenleving, waarin we opnieuw leren om goederen te hergebruiken, om in *repair cafés* dat strijkapparaat terug aan de praat te krijgen, om met twee priemen, een rechtse en een averechtse, schone kleren te prakkiseren.

foto: © Screenshot

En dus, ja, het lappendeken van cultuur-, jeugd- en sportwerkingen kan een superdivers retoucheke best gebruiken.

Maatschappelijke innovatie vertrekt van burgers. En ja, talloze identiteiten leiden tot talloze identiteitsgebonden organisaties, initiatieven en werkingen. Uit mensen ontstaan groepen mensen die zich goed en veilig voelen bij elkaar en die nieuwe groepen mensen doen ontstaan. Dat is de slagader van de stad, de buurt en het dorp. Hierin investeren is een gewenste – of dan toch minstens noodzakelijke – vorm van samenleven. Waarom het ook nog nodig is? Het verhaal van de mammoettankers en sleepboten. De één kan niet zonder de ander, vraag dat maar aan de strategen van de VDAB of aan de grotere instellingen en landelijke verenigingen in onze sectoren. Maar vraag dat ook maar aan de signaalgevers en bruggenbouwers van de organisaties die werken met, voor en door kansengroepen. En dus, ja, het lappendeken van cultuur-, jeugd- en sportwerkingen kan een superdivers *retoucheke* best gebruiken.

DVD 8: Een brief voor de Kerstman

Vlaanderen is ooit fris en monter opgestaan in de overtuiging dat het goed was om te geloven in de kracht van tienduizenden lokale werkingen van burgers en een stevige bovenlokale ondersteuning en netwerking. En dus, zo zei Vlaanderen, moeten we hun autonome keuzes ook erkennen. Wat ze doen, met wie en wanneer, is hun zaak. Want vrij engagement in sport, jeugdwerk en cultuur is de katalysator van ongelooflijk veel: in de samenleving, in de economie en thuis. En dus, zei Vlaanderen, vinden we die tienduizenden lichamen op zich al de moeite om te voeden op lokaal en bovenlokaal niveau, los van wat

ze uit allerlei holtes uitspuiten. Als we onze fantasie niet te veel op dit laatste loslaten, is en blijft dit een fijne gedachte, denk ik.

Maar wie in de kracht van dit lappendeken gelooft, zorgt ervoor dat er geen dorre plekken ontstaan, dat er ruimte blijft en komt voor een duurzaam bestaan van nieuwere werkingen, ook van identiteitsgebonden verenigingen. Dat participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport wordt aangevuurd en aangewakkerd door organisaties die werken met, voor en door kansengroepen, en die uit de marge innoveren. En dat dit vernieuwde lappendeken ook leidt tot nieuw 'groot' en nieuw 'klein'.

De instituten van werk, welzijn, onderwijs... kennen een schaal die steeds groter wordt en juridische contouren die hen steeds vaster zetten. Om dit te blijven laten werken, moeten de *checks and balances* wat worden hersteld. En dus moeten ook de werkingen met, voor en door kansengroepen in een inhaalbeweging worden geschoven. Zodat 'klein' wat stabiel en eventueel zelfs groter kan worden en 'groot' een stevige poot kan houden. Volgende werkingscontexten die hen in staat stellen om te blijven optreden als kuitenbijter, als innoveerder, als toeleider, als thermometer en als een plek-met-zo-min-mogelijke-drempels. Dit is een lokale en bovenlokale verantwoordelijkheid. In de praktijk is de ervaring en zelfs de expertise van de stedelijke bestuurders dikwijls groter dan die van de Vlaamse. En toch zullen ze elkaar blijven nodig hebben om te prikkelen, te omkaderen, uit te dagen. Waarom geen stevige sociaal-culturele, sociaal-artistische en sociaal-sportieve allianties aangaan tussen steden en de Vlaamse overheid. Op maat, met afspraken met elkaar, in een alliantie met de landelijke werkingen, om een maatschappelijk verhaal van stadsinnovatie-vanuit-burgers neer te zetten, op maat van elke stad? En waarom de provincies niet mee inzetten als labo-ruimte voor duurzame soortgelijke sporen in bijvoorbeeld niet-stedelijke omgevingen?

Maar wie grote verwachtingen heeft van klein, heeft maar twee mogelijkheden: klein wat sterker en diverser maken of de verwachtingen wat verkleinen.

Dit is ook een Vlaamse verantwoordelijkheid. Er zijn aanjaagorganisaties en -mensen nodig. Binnen én tussen sectoren. Het zou goed zijn hen hiervoor te erkennen én te financieren, over de beleidskokers heen. Van mij mag klein klein blijven en groot groot. Groot mag ook klein worden en klein groot. Dat vind ik op zich allemaal minder relevant. Maar wie grote verwachtingen heeft van klein, heeft maar twee mogelijkheden: klein wat sterker en diverser maken of de verwachtingen wat verkleinen. En dat laatste is niet echt een optie, me dunkt. Om hier – ook intersectoraal – werk van te maken, blijft een krachtige minister van cultuur, jeugd en sport onontbeerlijk.

Het is ook een verantwoordelijkheid van de vele organisaties in cultuur-, jeugdwerk en sport. Zij zouden best mee het voortouw nemen in het verkleinen van de kloof tussen de gesubsidieerde en de levende realiteit. Niet enkel omdat dit het soort samenleving is die zij zouden wensen, maar ook uit een bewuste collectieve kracht. Met het oog op een toekomst waarin de optelsom van vele minderheden de meerderheid zal zijn. Ik geloof niet in een dwingelandij waarbij elke organisatie inclusief moet werken. Dit strookt niet met mijn geloof in de kracht van autonoom engagement. Maar elke deelsector binnen cultuur, jeugdwerk en sport is wel mee verantwoordelijk voor de diversiteit van het eigen lappendeken. Sommige sectoren hebben al

grotere delen van de samenleving binnengebracht dan andere. En die laatste hebben een inhaalbeweging nodig. Niet omdat het moet van boven, maar gewoon omdat het moet van onder.

De autonomie van elk van de duizend bloemen is een belangrijk credo. Maar in de jaren zeventig van de vorige eeuw vond Vlaanderen het nodig om daarnaast aan elke burgercultuur, jeugdwerk en sport te garanderen. En met vereende krachten werd dit in de praktijk gebracht. Niet alles werd rozengeur en maneschijn, maar het lappendeken paste uiteindelijk behoorlijk op de panoramische foto van wat Vlaanderen toen was. Ik stel voor om geen nieuwe uitgangspunten te verzinnen, maar de foto van vandaag onder dat deken te leggen. Even verbaasd te kijken. En dan de krachten te verenigen.

foto: © Samenlevingsopbouw

DIRK VERBIST / OVER DE AUTEUR

Dirk Verbist is directeur van de FOV, federatie sociaal-cultureel werk.